

Katedra: Filosofie

Studijní program: Filozofie

Studijní obor: Filosofie humanitních věd

KANTOVA POLITICKÁ FILOSOFIE KANT'S POLITICAL PHILOSOPHY

Bakalářská práce: 12 – FP – KFL – 139

Autor:

Lukáš Hýbner

Podpis:

Vedoucí práce: PhDr. RNDr. MTh. Dalibor Hejna, Ph.D.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
50	0	0	0	7	1CD

V Liberci dne: 12.4.2012

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCÍ

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra filosofie ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (pro bakalářský studijní program)

pro (kandidát/ka): Lukáš Hýbner
adresa: Burianova 929/31, Liberec 6
studijní obor (kombinace): Filosofie humanitních věd
Název BP: **Kantova politická filosofie**
Název BP v angličtině: **Kant's political Philosophy**
Vedoucí práce: PhDr. RNDr. MTh. Dalibor Hejna, Ph.D.
Konzultant/ka:
Termín odevzdání: duben 2012

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 29. 11. 2010

děkan

vedoucí katedry

Převzal (kandidát/ka): LUKÁŠ HÝBNER

Datum: 14. 2. 2011

Podpis: Hýbner

Název BP:	KANTOVA POLITICKÁ FILOSOFIE
Vedoucí práce:	PhDr. RNDr. MTh. Dalibor Hejna, Ph.D.
Cíl:	Cílem bakalářské práce je na základě dostupné primární a sekundární literatury podat výklad Kantovy filosofie státu a společnosti a jeho náhled na vývoj lidských dějin.
Požadavky:	1) Prostudování a zpracování dostupné primární a sekundární literatury zabývající se tématem BP 2) Dodržení všech formálních náležitostí vypracování BP 3) Pravidelné konzultace s vedoucím BP
Metody:	Studium a interpretace primární a sekundární literatury vztahující se k tématu BP
Literatura:	KANT, I. <i>K večnému mieru</i> . Prel. Teodor Münz. 2. přepr. vyd. Bratislava: Archa, 1996. 90 s. ISBN 80-7115-129-7 ARENDTOVÁ, H. <i>Přednášky o Kantově politické filosofii</i> . Prel. Vít Pokorný a Martin Ritter. 1. vyd. Praha: Oikoymenth, 2003. 202 s. ISBN 80-7298-058-0 THOMSON, G. <i>Kant</i> . Prel. Ľubica Hábová. 1. vyd. Bratislava: Albert Marenčin – Vydavateľstvo PT, 2004. 108 s. ISBN 80-88912-57-1 SCRUTON, R. <i>Kant</i> . Prel. Pavel Toman. 1. vyd. Praha: Argo, 1996. 118 s. ISBN 80-85794-92-6 KOL. AUT. <i>Kantova filozofie a súčasnosť</i> . 1. vyd. Praha: Svoboda, 1981. 501 s.

Čestné prohlášení

Název práce: Kantova politická filosofie

Jméno a příjmení autora: Lukáš Hýbner

Osobní číslo: P09000554

Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 12. 4. 2012

Lukáš Hýbner

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce PhDr. RNDr. MTh. Daliboru Hejnovi, Ph.D. za odbornou podporu při psaní mé bakalářské práce. Děkuji za čas, který mi při konzultaci poskytl a za jeho metodické pokyny při zpracování jednotlivých částí práce.

Anotace

Práce se zabývá rozpracováním Kantovy politické filosofie v ucelené podobě a čerpá z Kantových spisů z posledních let jeho života. Podává výklad přírody v jejích souvislostech s lidským jednáním, věnuje se člověku jako vykonavateli přírodního plánu. Člověk jedná dle svého uvážení a svobodně, když se ale od přírodního plánu odchýlí, příroda jej nasměřuje na správnou cestu. Správná cesta znamená utvoření politického společenství a založení právního státu. Všechny právní státy se mají sjednotit a dojít k věčnému míru.

Cílem práce je podat metodický výklad vzniku a vývoje lidských dějin a z nich vycházející tvorby politické společnosti. Přínosem této práce je souhrnné podání myšlenek Kantovy filosofie státu a představení Kantova pojetí organizace společnosti z hlediska politické teorie.

Klíčová slova: příroda, člověk, společnost, smlouva, poddaný, svoboda, občan, zákon, právo, panovník, stát, mír

Annotation

Die Bachelorarbeit befasst sich mit der Analyse der Kantov's politischen Philosophie in der geschlossenen Form und geht von den Kantov's Schriften von seinen letzten Lebensjahren aus. Sie legt die Natur in Ihrem Zusammenhang mit dem menschlichen Verhalten dar, widmet sich dem Menschen wie dem Vollstrecker des Naturplanes. Der Mensch verhältet sich nach seiner Erwägung und freiwillig. Falls er vom Naturplan ablenkt, dann richtet die Natur ihn auf den richtigen Weg. Der richtige Weg bedeutet den politischen Bund zu bilden und den Rechtsstaat zu gründen. Alle Rechtsstaate sollen sich vereinigen und zum ewigen Frieden kommen.

Von der Zielsetzung der Bachelorarbeit wird die Entstehung, Entwicklung der menschlichen Geschichte methodisch ausgelegt und aus der hervorgehenden politischen Gesellschaftsbildung vermittelt. Die Bachelorarbeit beiträgt die Gesamtdarlegung der Kantov's Gedanken über Staatsphilosophie und präsentiert die Kantov's Auffassung über die Organisationsgesellschaft aus der Sicht der politischen Theorie.

Schlüsselwörter: die Natur, der Mensch, die Gesselschat, der Vertrag, der Untertan, die Freiheit, der Bürger, das Gesetz, das Recht, der Herrscher, der Staat, der Frieden

Obsah

Obsah	8
Úvod.....	9
1 Příroda jako hybatel politického uspořádání světa	10
1.1 Prozřetelnost přírody.....	10
1.2 Činnost přírody vzhledem k věčnému míru.....	11
2 Místo člověka v Kantově politické filosofii	13
2.1 Počátky lidské svobody	13
2.2 Pokrok jako rozvinutí přirozenosti člověka a s tím související zrod mezinárodního práva.....	15
2.3 Světobčanství a práva člověka.....	19
2.4 Teorie společenské smlouvy	20
2.4.1 Tři opory státu.....	22
2.5 Občan ve státě a vnější donucovací moc	25
2.5.1 Trestní právo	27
3 Stát	30
3.1 Státní zřízení	30
3.2 Zamezení války a mezinárodní politika.....	33
3.2.1 Válka.....	35
3.3 Vztahy mezi státy a jejich sblížení	35
3.4 Neshoda politiky a morálky	39
3.4.1 Neshoda mezi politickým moralistou a morálním politikem....	39
3.4.2 Neshoda v pojmu veřejného práva.....	43
3.5 Odpor proti nejvyšší zákonodárné moci	46
Závěr	48
Seznam použité literatury	50
Seznam příloh	50

Úvod

Hlavním tématem bakalářské práce je Kantova představa ustavení a organizace států a představa završení dějin věčným mírem. V popředí zájmu stojí čistě ústavní a institucionální otázky, kterými se Kant zabýval v posledních letech svého života. Kant v této závěrečné životní etapě neodvrací pozornost od dřívějších témat přírodního dění, dějin a lidské společenskosti, jen je nově formuluje v duchu ústavního práva.

Opřeme se především o pozdní Kantův spis „K věčnému míru“, kde se Kant věnuje přírodě a člověku, ovšem v pozměněné podobě. Na oba fenomény pohlíží jako na součást politického mechanismu. Budeme sledovat Kantovy představy o vzniku politické společnosti skrze přírodní činnost a skrze lidskou přirozenost. Zároveň ale omezíme na minimum morální aspekty Kantovy filosofie. Pohovoříme o morálce jen v případech jejího nezanedbatelného příspěvku při tvorbě politických vztahů a stavů práva.

Předně se zaměříme na to, jak příroda uspořádává svět s jediným cílem: probudit v člověku potřebu hledat právní zřízení. Člověk neodmyslitelně patří k přírodnímu dění. Z toho také vychází Kantův pohled na člověka jako na ne zcela odděleného od okolního světa. Kant se dále zaměřuje na problém lidské samostatnosti, kterou určuje rozumová stránka člověka, pojednává o rozvoji lidského sebeurčení skrze rozum a vývoji lidských dějin, které utváří jednak člověk svým jednáním, jednak na pozadí i aktivita přírody. S rozvojem rozumových schopností a z hrožících nebezpečí vstupuje člověk do společnosti jiných lidí a zakládá politická uskupení. Veškeré lidské usilování o pokojný život dovádí člověka před otázku, jak jej zajistit. Kant ho vidí v jediném, v právním stavu, stavu zákona a bezpečí. Zákonné zřízení neznamená nic jiného než stát. Stát je garantem zákonů a po všech lidech vyžaduje, aby je dodržovali. V poslední části rozebereme Kantovu státoprávní teorii a teorii mezinárodních vztahů, které by měly osvětlit pohled na Kantovu teorii věčného míru.

1 Příroda jako hybatel politického uspořádání světa

1.1 Prozřetelnost přírody

Prozřetelností nazývá Kant hlubokou moudrost, která vytyčuje úděl člověka a již od samého počátku předzvěděla, kam se budou ubírat dějiny světa. O osudu mluví člověk pouze na základě pozorování kauzální posloupnosti, přičemž skutečné příčiny zůstávají skryté. Nepoznáváme je, ale jen si je domýšlíme, abychom vysvětlili přírodní dění. Ukazuje se tak nedostatečnost lidského rozumu, který se omezuje výhradně na zkušenost. Sama prozřetelnost zůstává trvale ve skrytosti, zahalená v nepoznatelnou. Místo slova „prozřetelnost“ ale v běžném jazyce používáme slovo „příroda“. „*Je to skromnější výraz než „pro nás poznatelná“ prozřetelnost, kterým si nasazujeme Ikarova křídla, abychom se přiblížili tajemství jejího nezbadatelného záměru.*“¹

Člověk žije ve všech končinách země díky přírodě, která se o něj stará skoro s mateřskou péčí. V zemích trvale pokrytých sněhem může člověk lovit soby. Naopak v horských oblastech žijí velbloudi, kteří jsou člověku taktéž k velkému užitku. Na březích moří najdeme velryby, tuleně a mrože, jejichž tuk, kožešiny a maso dává přežít zdejším obyvatelům. K oblastem bez porostů se naplavuje dřevo, které člověk využije na příbytky a zbraně. To vše podle Kanta jasně ukazuje na velké jeviště přírodní prozřetelnosti, její moudrost a předzvěditelný plán. Díky tomuto plánu je vůbec lidem umožněno, aby i v nehostinných místech mohli žít.

¹ KANT, I. *K věčnému míru: filosofický projekt; O obecném rčení: Je-li něco správné v teorii, nemusí se to ještě hodit pro praxi.* Přel. Karel Novotný a Petra Stehlíková. 1. vyd. Praha: Oikymenh, 1999. ISBN 80-86005-55-2. S. 29.

K tomu, aby na těchto místech člověk mohl žít, se sem musel také nějak dostat. Podle Kanta ho sem vehnala válka, která je opět dílem prozřetelnosti. Na rozdělení původní jednoty různých etnik poukazuje jazyková podobnost. Tu lze pozorovat třeba u Finů a Uhrů, které rozdělily gótské nájezdy. Prozřetelnost dala najevo svou vůli a podrobila jí i člověka. Ten by se nikdy nerozešel z vlastní vůle, ale učinil tak jen díky vnějšímu zásahu vůle vyšší, která jako prostředku užila válku. Válkou prozřetelnost zalidnila nejvzdálenější končiny, kam by člověk z vlastní vůle nikdy ani nevzkročil.

Kant vidí válku jako přímo naroubovanou na lidskou přirozenost. Člověk se ve válce pohybuje až příliš jistě, než aby se válečnému řemeslu musel učit sám, válčit totiž umí člověk od samého zrodu lidstva. Prozřetelnost dobře ví, proč člověka uschopnila války vést. Za válkou se hledá i cosi ušlechtilého, totiž válečná odvaha. Sobecké pohnutky v odvaze nemají místo, protože se podle Kanta vedou války mnohdy právě kvůli tomu, aby se ona odvaha ukázala.

Války, rozprostřený lidský život do všech zákoutí zeměkoule, prostředky na zdejší přežití, to vše podle Kanta připravila prozřetelnost k tomu, aby se došlo k jejímu nejvyššímu záměru – věčnému míru.

1.2 Činnost přírody vzhledem k věčnému míru

Příroda ze své svrchované moci zajišťuje to, co by člověk měl činit a to ať člověk chce nebo ne. Člověk není povinován vyhovět vůli přírody, neboť ona sama člověka nasměřuje, kam bude potřebovat. Lidské činy jako jevy svobodné vůle označuje Kant za přírodní událost, kterou určuje všeobecný přírodní zákon. Záměr přírody tedy působí na pozadí jednání lidí. Lidé na sobě nikterak nepozorují, že místo vlastního úmyslu jednají podle úmyslu přírody.

Sama se snaží zachovat druh a „od svých dětí vyžaduje pouze to, aby zachovávaly samy sebe a přemýšlely.“²

Lidé jsou ovládáni svými egoistickými sklony. Na druhou stranu se ale lidská vůle zakládá na rozumu. Je ovšem třeba podle Kanta toto rozumové uvažování v člověku probudit. To umí jediné příroda. V předešlé části práce jsme hovořili o surovinách, které příroda člověku poskytuje. Každý by ve své egoistické touze chtěl tyto suroviny vlastnit. Tímto se střetávají zájmy všech. Tužby jsou nasměrovány proti sobě, čímž se ničivé účinky navzájem zadržují a působí tak, jakoby nikdy ani nebyly. Příroda se vlastní lstí nabízí člověku, ale zároveň nechává přijít ke slovu konečně rozum, z kterého vyvstává a na něm se zakládá dohoda. Vzájemné usilování o tentýž objekt krotí soukromé záměry. Vzájemné zadržování negativních projevů veřejného chování vede touto lstí přírody k mírovým ujednáním. „Příroda chce neodvratně, aby nakonec zavládlo právo.“³ Totiž právo ve smyslu právního předpisu.

Co platí u jednotlivých lidí, platí podle Kanta i na mezinárodní scéně. Každý stát chce přerůst státy ostatní, stát se univerzální monarchií a svým zákonům podrobit všechny národy. Podmanit si celý svět, zvětšit okruh svého vlivu a rozšířit vládu, to je stejná egoistická vize jako u člověka. V této oblasti Kant nachází opět agilní přírodu, která má ale svůj vlastní plán. Místo spojení států pod záštitu jedné mocnosti volí příroda naopak rozluky národů. Ta sestává ze dvou nástrojů odlišnosti, a to rozdílné řeči a různosti náboženství. Právě tyto difference jsou mnohdy prameny nepokojů a válek. Čím více se člověk přibližuje podle Kanta jiným lidem a čím více má kultivovanost lidí vzestupnou tendenci, tím více se tyto síly oslabují a člověk tíhne spíše k míru.

Snad největší oslabení nenávisti vidí Kant ve vzájemné užitečnosti států a lidí navzájem. Příroda lidi spojuje nejživějším soutěžením, obchodnickým

² ARENTOVÁ, H. *Přednášky o Kantově politické filosofii*. Přel. Vít Pokorný a Martin Ritter. 1. vyd. Praha: Oikymenh, 2002. ISBN 80-7298-058-0. S. 33.

³ KANT, I. pozn. 1, S. 33.

soutěžením. Obchod znamená pro Kanta záruku míru, protože obchod se neslučuje s válčením. V neposlední řadě moc peněz z pozice velmi silného hráče nejspolehlivěji krotí válečné vášně. S usedlým stylem života člověk nalézá možnost zpeněžit své výrobky a suroviny, které mu příroda poskytuje. Díky obchodu přebírá iniciativu na úkor války mír. Hrozba propuknutí války se nejsnáze zažehná právě obchodními styky a válčení se tím může úplně zatlačit do pozadí.

Právní předpisy, tedy zákony, rozdílné řeči a náboženství a obchodnický duch představují pro Kanta zastřenou aktivitu přírody, která skrze ně, někdy i velkou oklikou, sama dovede člověka až k onomu míru, který potrvá přes všechny časy.

2 Místo člověka v Kantově politické filosofii

2.1 Počátky lidské svobody

Kant sleduje počáteční vývoj lidské svobody jako analogii vývoje jedince, ale tímto jedincem může být podle Kanta pouze druh. Ten kráčí, stejně jako člověk sám, dějinami směrem ke svobodě z nevinného stavu dětství přes dospívání až do období zralosti. Kant pokládá dějiny lidstva za aktualizaci přírodního plánu. „*Člověk není vyhnán z ráje kvůli hříchu, nýbrž není z něj vyhnán mstícím se bohem, nýbrž přírodou, která ho propouští ze svého lůna.*“⁴ První náznaky zrodu svobody tak vycházejí z přírodního stavu člověka. V tomto stavu rozlišuje Kant čtyři kroky probouzení rozumu, který vyzdvihuje člověka nad společnost zvířat.

Nejprve Kant hovoří o hlasu božím jako nejnižším instinktu vůbec, který je spojen pouze se sháněním potravy. Posléze se však v člověku začal zjevovat rozum a rozšiřovat jeho obzor za hranice pudu. To podle Kanta ukazuje

⁴ ARENDTOVÁ, H. pozn. 2, S. 17.

na první ohlášení svobody, protože se člověk postavil přírodě a objevil nový způsob své existence. Vzepřel se přirozenému pudu a z nutnosti chtíče udělal volní akt požívačnictví a hýřivosti. Z radostného stavu nové schopnosti ovšem upadl v úzkost, neboť tam, kde jej dosud vedl instinkt, se otevřelo nepřehledné množství možností, ve kterém se ztrácel. Přesto ale ještě rozum zůstal ve službách instinktu.

Druhé vynoření rozumu v dějinách se ukazuje podle Kanta v instinktu rodu. Zvířata svázaná periodicky opakovaným sexuálním pudem, člověk přesahuje; člověk dokázal živočišný pud ovládat odnímáním sexuálního objektu smyslům. Člověk dokázal živočišný pud ovládat rozumem a časový diktát sexuální potřeby přeměnil v trvalejší užívání. Přes žádostivost se člověk přenesl ke svobodě lásky a vkusu zdrženlivostí. Zvířecí sexualitu rozum překlenul svobodnou volbou lásky a citu. Tak se poprvé dle Kanta ukazuje nadvláda rozumu nad pudy.

Třetí krok rozumu nazývá Kant očekáváním budoucího. Člověk hledí přímo do budoucnosti a neprožívá pouze zvířecí přítomnost. Přibližuje si budoucí čas a může si svobodně rozhodnout, kam jeho budoucnost povede.

Konečně poslední povznesení rozumu je pochopení člověka jako cíle přírody. Vše, co se v přírodě vyskytuje, všechna stvoření, všechna zvířata, podléhají svobodné vůli člověka. Všechno se vydává v šanc jeho úmyslům. Jde o poslední fázi povznesení člověka nad zvířecí říši. Rozumem se oprošťuje od zvířecího společenství a chápe sebe jako osvobozeného od přírodního stavu, když může svobodně proměňovat svou existenci.

Z těchto dětských let přechází lidstvo do věku dospívání. Když se rozum podle Kanta probral k činnosti a přeměnil člověka ze zvířecího tvora v rozumovou bytost, zrodilo se i zlo, které bylo zvířecí nevinností cizí. Vykročení z přírodního stavu znamená pro Kanta úpadek mravnosti, vzrůst zla a potřebu trestu. V samotné přírodě se vyskytuje pouze dobro, protože příroda je božím dílem. Svoboda ovšem začíná zlem, neboť je dílem lidským. „*Jen svobodná libovůle, jednání člověka jako svobodné rozumové bytosti, vyjevuje v*

něm prvotní zlo.“⁵ Člověk si ve své svobodě začíná být stále jistější, čímž narůstají jeho vlastní neřesti.

Poslední etapou, kde se rodí svoboda, je období zralosti lidstva. Člověk objevuje práci, ale zároveň i svár. Zcela svobodně si volí způsob života odlišný od jiných lidí. Zde svoboda dosahuje svého vrcholu a lze o ní mluvit jako o anarchii. Tato neudržitelná absolutní svoboda proto předznamenává společensko-občanské sjednocení, o němž pojednáme v následující podkapitole.

Člověku se otevírají možnosti svobodné volby obživy, kterou dobývá vlastní činností, vlastní prací. Mnohdy se ony činnosti kříží s činnostmi ostatních a vedou i k rozkolu mezi lidmi. Svoboda na nejvyšší úrovni sebelásky způsobuje nerovnosti mezi lidmi, díky čemuž hrozí i válečný stav. Abychom totiž byli bohatí, je třeba svobody jako podmínky pracovitosti, jenž ono bohatství utváří. Skrze práci a svár se tedy ukazuje svoboda v nejvyšší míře, v práci a sváru lidstvo úplně opustilo náruč přírody a poznalo chuť svobody.

S touto absolutní svobodou se ale lidstvo nepohne k pokroku. Musí ji usměrnit pomocí zákonů tak, aby lidstvo pokročilo k dalšímu vývojovému stupni, stupni společenskému. Všechno ovšem přesto řídí příroda, která je pro Kanta nadána myslí, má své úmysly, cíle, plány a udává tímto směr dějinám.

2.2 Pokrok jako rozvinutí přirozenosti člověka a s tím související zrod mezinárodního práva

Dějiny se podle Kanta, jak jsme viděli, zabývají zkoumáním lidské svobody v celkovosti druhu, ve kterém se teprve ukazují stálé přírodní zákony. Pokroku může dosáhnout pouze druh. Příroda člověku vyměřila jen krátký čas v životě jednotlivce, než aby se naučil používat všechny své přirozené vlohy.

⁵ KOL. AUT. *Kantova filozofie a současnost*. Přel. Jiří Pešek a Jaroslava Pešková. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1981. S. 265

Tyto přirozené vlohy se mají plně rozvinout u daného živočišného druhu. Kant se obrací zády k individuu a vyhlíží pokrok jen v rámci obecného; i hodnota lidské existence je měřitelná pouze v tomto rámci. Pro jednotlivce pokrok podle Kanta neznamena vůbec nic. Jednotlivec má smysl z morálního hlediska, ale vývoj a pokrok jsou relevantní výhradně pro celé lidstvo. Jen v nekonečném počtu pokolení a nekonečném počtu dějinných epoch se zvyšuje vývojový stupeň podle záměru přírody. U jednotlivých subjektů se svobodná vůle jeví jako neuspořádanost, avšak v celém druhu jde o rovnoměrný vývoj.

Udržitelnost a možné urychlení pokroku není jenom v naší moci, ale také spočívá na přirozenosti v nás. Ona nám ukáže směr, kterým se máme vydat. „*Neboť pouze od ní, či spíše od prozřetelnosti samé můžeme očekávat úspěch, který se vztahuje k celku a odtud pak k částem.*“⁶ Kant příliš člověku nevěří ohledně poznání celku světa, neboť jej považuje za tak veliký, že ho člověk svépomocí nemůže dosáhnout, byť k němu vzpíná všechny ideje.

Příroda užívá za nástroj pro rozvoj všech vloh člověka antagonismus. Kant antagonismus chápe jako „*nedružnou družnost lidí, tj. jejich sklon vstupovat do společnosti, spojující se však s plným odporem, ustavičně hrozícím tuto společnost rozdělit.*“⁷ Kant vidí přirozenou tendenci člověka vstupovat do společenského vztahu. Člověk zde cítí vyšší princip než svou lidskost, totiž možnost pro rozvinutí svých přirozených vloh. Zároveň je člověku ovšem vlastní i sobeckost. Člověk chce vstupovat do společnosti ostatních, ale zároveň se stavět nad tuto společnost a udávat její směr. Takové sklony probouzejí v člověku ctižádost a zabraňují lhostejnosti. Člověk hnán svou egoistickou touhou podniká první krůčky směrem ke kultuře. Právě ve společnosti jiných lidí krok za krokem rozkvétají schopnosti člověka a vzniká jistý způsob myšlení, který se může transformovat z hrubé sobecké

⁶ KANT, I. pozn. 1, S. 87.

⁷ KANT, I. *K večnému mieru*. Prel. Teodor Münz. 2. přepr. vyd. Bratislava: Archa, 1996. ISBN 80-7115-129-7. S. 61

přirozenosti do morálního cítění a dát tak vzniknout společnosti morální jednoty.

Kant proto pojímá egoismus veskrze kladně. Každý člověk chce zcela naplnit svoje tužby, ale zároveň se střetává s tužbami ostatních. Jen díky tomuto konfliktu mohou jeho vlohy vystoupit na světlo. „*V jakési dokonalé svornosti a vzájemné sebelásce by se ony vlohy nemohly nikdy úplně rozvinout.*“⁸ Opět Kant naráží na důmyslnou přírodu, která chce nesvornost, člověka v bezklidném stavu a v těžkostech. Pak teprve vyjde ze své pasivity a bude hledat prostředky, jak je překonat. Napne všechny síly a díky zlu dojde k většímu rozmachu svých vloh.

Za nejvyšší úkol celého lidského druhu považuje Kant právě ono vytvoření společnosti všech občanů. V ní se sjednocuje již probíraná svoboda, spravedlnost a mír. Do tohoto svazku vstupuje člověk podle Kanta pod tlakem nouze. V naprosté anarchii mezi sebou nemohou lidé existovat, neboť nevázaná svoboda jednoho omezuje na svobodě druhého. Proto je člověk nucen vstoupit do občanské jednoty, kde vzniká společenský řád a disciplína. Vše ale vychází z původní nesvornosti, která sama sebe nutí k umravňení.

Pokrok směrem k míru se děje pod záštitou rozumu, díky němuž mají dějiny nějaký smysl. Pouze u člověka se zaměřují přirozené vlohy na rozumové používání a člověk překonává instinkt rozumovými schopnostmi, instinkty jsou nahrazeny pokusy a učením. Kant vychází z předpokladu člověka jako zvířete užívajícího rozum.⁹ Vše, co přesahuje animální existenci, má člověk utvářet svým rozumem. Právě rozum determinuje svobodnou vůli. Člověk se musí osvobodit od své animality a zcela rozvinout vlastní přirozenost. „*Poslání člověka tkví v tom, že má všechno smysluplné produkovat ze sebe.*“¹⁰ Člověk, oproštěn od instinktu a spoléhající na svůj rozum, by měl vytvářet ze sebe sama

⁸ KANT, I. pozn. 7, S. 62.

⁹ O tomto podrobněji viz 2.1

¹⁰ UMLAUF, V. *Synopse dějinnosti a koncept historie: hermeneutické eseje o filosofii dějin*. 1. vyd. Brno: CDK, 2010. ISBN 978-80-7325-235-9. S. 264

veškerou vlastní činnost. Obstarávání úživy, obrana a všední radosti, to vše má mít svůj původ, podle přírodního úmyslu, v lidské produkci smyslu.

I s použitím rozumu ale v člověku zůstává zvířecí stádnost. Potřebuje pána, protože i když si přeje právo, má přesto nutkání nárokovat si výjimky. Musí mít proto nad sebou vyšší moc, která ho donutí poslouchat. Kant ovšem přiznává, že najít takového vládce je nejtěžší úkol vůbec. Musí být spravedlivý, nezneužívat svého postavení, oplývat dobrou vůlí a přesto být člověkem.

Pokrok v lidském druhu není možný bez svobody občana. Jen občanská svoboda je hnacím motorem pokroku a musí být nedotknutelná ze strany státu. Státem omezovaná občanská svoboda brzdí přibližování celku společnosti k velkému dobru. Jakmile celé lidské pokolení pozná, co je pro něj přínosné, musí usměrnit vládu svého státu směrem k tomuto dobru. Každou organizaci státu chce Kant uzpůsobit tak, aby o válečném stavu rozhodoval lid, který válkou trpí nejvíce.

Zatím ale podle Kanta pořád platí teze o neutuchající touze světových vládců po výbojných válkách. Veškeré smýšlení vládců světa se orientuje cestou budoucích válek a to nehledě na světové blaho. Podle Kanta ale nakonec stejně válka zahubí sama sebe stále rostoucími výdaji států na takovýto podnik.

Stejně zlo a násilí, které nutí člověka vstoupit do zákonného svazku a podrobit se donucení, platí podle Kanta i pro státy. Neustálé válečné otřesy způsobují, že státy kvůli zachování svého mocenského statusu připravují půdu pro založení takového státního tělesa, které v dosavadní historii nemá obdoby. Vzájemné omezování je vede k ustavení stavu práva, jež bude společně přijaté jako právo mezinárodní a tento všeobecný svaz národů ponese jméno federace.¹¹

Kant vidí jisté obrysy tohoto státu již ve své době. S nadějí vzhlíží k blížícímu se pochopení nutnosti celku lidstva. Přes revoluce se lidský druh dostává k světoobčanskému stavu jako nejvyššímu záměru přírody. Právě tento

¹¹ K tomuto tématu se vrátíme v další části práce

světoobčanský stav je základním stavebním kamenem pro rozvoj všech schopností člověka.

2.3 Světoobčanství a práva člověka

Světoobčanství chápe Kant jako rozšíření mezinárodního a státního práva spojených s právy člověka. Kant hovoří o všeobecné hospitalitě jakožto „*práva cizince, aby s ním při pobytu na půdě někoho druhého nebylo nakládáno jako s nepřítelem*.“¹² Nezvaný host může být odmítnut, ale nesmí při tom utrpět újmu na životě. Pakliže cizinec nevystupuje jako nepřítel se záměrem domácího poškodit, musí se k cizinci přistupovat jako k příteli. Příchozí může užít návštěvního práva, jinak řečeno, nabídnout sebe sama za společenského partnera. Kant záměrně nepoužívá termínu „právo hosta“, neboť o hostu lze hovořit jen jako o obyvateli stejného domu pod zvláštním smluvním souhlasem obou stran.

Zemský povrch je vyhrazen všem lidem společně a všichni se na něm též mohou rozmístit dle vlastního uvážení. Lidé stejně vedle sebe byli a budou, musí si k sobě najít cestu ke společnému soužití a nenárokovat si místa pro život více než kdokoli jiný. Společně celému lidstvu je dáno právo na užívání zemského povrchu. Tam, kde lidi odděluje přírodní překážka, se dá očekávat její překonání a proto i odtud lze přivítat cizince.

Právo všeobecné pohostinnosti znamená pro Kanta právo přirozené. Kant ho vymezuje jako oprávnění alespoň umožnit cizincům pokus o zkontaktování domácích obyvatel. S tímto přístupem se nejruznější části světa mohou sblížit, uzavřít spolu zákonný svazek a utvořit světoobčanský stav. Světoobčanství tak znamená mírové spojení všech lidí světa a uznání osobních práv každého občana.

¹² KANT, I. pozn. 1, S. 24.

Proto Kant hledí s nelibostí na skutky, jež tento stav oddalují. Jako příklad používá Kant kolonialismus. Velmi bohaté státy, jejichž bohatství stojí na obchodu, pod záminkou obchodního styku zotročují méně bohaté státy. Podle Kanta tyto praktiky dosahují otřesných výšin. Odtud pramení války, nepokoje a trýzeň celého lidstva.

Původní obyvatelé mají ctít návštěvní právo, ale zároveň se nenechat vykořisťovat od nově příchozích. Sami totiž mají právo na vlastní území a lze cizincům umožnit přístup, nikoli však vstup, pakliže nechtějí čelit nebezpečí útlu. Okupantské státy přináší pouze otroctví a zisk těchto utlačovatelských států vidí Kant jen v nabývání nových vojáků pro své válečné účely. „*Toto vše slouží mocnostem, které se velmi pyšní zbožností a chtějí být pro svou pravověrnost pokládány za vyvolené, třebaže činit bezprávi je pro ně stejně snadné a lehké jako pít vodu.*“¹³

Kant ale vidí budoucnost pozitivně a očekává úpadek těchto násilnických obchodních společností. Styk mezi státy i lidmi se rozvinul do té míry, že bezprávi na jednom místě planety lze pocítit na místech všech. Tím se právě otevírá podle Kanta možnost uskutečnění světoobčanství. Kant ovšem přiznává, že k plné realizaci světoobčanského stavu zbývá ještě velmi dlouhá cesta.

2.4 Teorie společenské smlouvy

Kantova společenská smlouva je zcela odlišná od dřívějších „pactum socialium“. Kant totiž nesleduje původní vznik států a jejich formace v minulosti, jak je můžeme pozorovat u jiných politických teoretiků. Společenská smlouva znamená pro Kanta dohodu o právním státu, jenž má nastat naopak v budoucnosti. Společenskou smlouvu nebo též původní smlouvu považuje Kant za fikci, neboť její uskutečnění není nijak historicky

¹³ KANT, I. pozn. 1, S. 25.

dokázat. „*To by znamenalo, že by nejprve z dějin muselo být předem dokázáno, že lid, jehož práva a závazky sdílíme jakožto jeho potomci, skutečně někdy takový akt musel vykonat a ústně nebo písemně o tom zanechal jistou zprávu nebo nástroj, pokud se máme považovat za vázané určitou již existující občanskou ústavou.*“¹⁴ Nastalá politická situace vznikla z dějinného procesu a nikoli z ideálního bodu „nula“. Politické režimy jsou výsledkem pohybu dějin a pro Kanta je zcela nepřijatelné se na tyto režimy dívat prizmatem ideálního stavu, který byl zapomenut. Ideál právního státu má dosud svou legitimitu jen co do morálky, neboť si jej všichni, díky vysoké morální hodnotě, přejí. Protože si jej ovšem lidé přejí podle Kanta neznámá, že má právní oporu. Právo totiž znamená vše, co má formálně psanou podobu, v podobě zákona či ústavy, což ideální stát dosud nikdy neměl a tudíž ani žádný ideální stát prozatím neexistoval. Ideální právní stát nikdy nebyl faktem a proto se nikdo nemůže odvolávat na neexistující smyšlenku rozumu.

Kant hledí pouze do budoucnosti a proto samotný ideál právního státu vidí jako to, co sice nikdy neexistovalo, avšak, co by existovat mohlo. Každý člověk si nese své morální kvality a přirozeně odmítá to, co odporuje morálnímu ideálu a není ve shodě se společně sdílenou vůlí ostatních. Proto člověk usiluje o onen vzor jakožto morální bytost a právní stát se z hlediska budoucnosti nemění v pouhou imaginaci. Společenská smlouva je fikce, pakliže na ni hledíme jako na dohodu jakýchsi prvních zakladatelů státu. Reálnou platnost totiž dostává od každého člena společenství „*hic et nunc*“.

Kant se vymezuje proti ostatním účelům společenských smluv, kde se mnozí spojují za společně sdíleným účelem. Kantova společenská smlouva má imperativní charakter. Ona je účelem sama o sobě a nejen že účel všichni sdílejí, oni ho sdílet musí. Lidé se totiž nevyhnou vzájemnému vlivu a je nutné proto právně zajistit ochranu člověka proti zásahu někoho jiného. To je onen účel, neboť veřejné přinucovací zákony se vyskytují jen v občanském stavu.

¹⁴ KANT, I. pozn. 1, S. 75.

Každý člověk přirozeně usiluje o svůj účel- blaženost, ale vnější povinnost a tedy účel sám o sobě, je ochrana majetku a individuálních svobod. Bez zákonné ochrany jsou tato dvě základní práva ohrožena. Proto jde v Kantově podání o jen jakousi hypotetickou společenskou smlouvu, kde se pod tlakem povinnosti spojují individuální vůle, jakožto potřeba každého být svobodný a mít majetek, ve vůli veřejnou. Z této společenské vůle vzniká ústavo-právní poměr, jenž je základem pro politické společenství neboli právní stát.

Vnější právo znamená vzájemný vliv lidí mezi sebou a jako takové vychází z pojmu svobody. Omezuje totiž svobodu každého jedince do té míry, do níž je svoboda jednoho v souladu se svobodou druhého. „Z toho, že se každé omezení svobody libovůlí někoho jiného nazývá přinucení, vyplývá, že občanská ústava zakládá vztah svobodných lidí, kteří však přesto podléhají přinucovacímu zákonu.“¹⁵ Lidé do občanského stavu vstupují z rozumových důvodů a neohlíží se na empirický účel, neboli blaženost. Pod ní si každý představí něco jiného. Proto se společná vůle a vnější zákony nemohou zcela shodovat s blažeností každého. V čem by se ale vůle jednotlivců shodovat s právem mohly a měly je právě na oněch rozumových důvodech. Z nich vzniká občanský stav, který stojí na třech pilířích. Jsou to základní stavební kameny státnosti, proto je nevydává stát, který z nich teprve vzniká, ale sám rozum.

2.4.1 Tři opory státu

Prvním pilířem je pro Kanta svoboda. Každý si může svobodně zvolit, co je mu nejvíce prospěšné a jak těchto cílů dosáhne. Svoboda druhého ale musí zůstat nedotčena. Žádný člověk nemůže být přinucen k blaženosti a štěstí jinak, než sám chce. Moc, která by něco takového prosazovala, znamená pro Kanta nejvyšší možný despotismus. Z lidu se pak stává nezletilé dítě, o kterém

¹⁵ KANT, I. pozn. 1, S. 68.

rozhoduje otec. On říká, co je pro dítě prospěšné, co škodlivé, a poddaní mají, stejně jako dítě, jen pasivní roli. Tento nepřijatelný způsob vlády nazývá Kant „paternalistickou vládou“. Naopak přijatelná vláda je pro Kanta „patriotická“. Její forma je analogicky podobná mateřskému lůnu, Kant ji také připodobňuje otcovské půdě, „z níž a na níž sám [každý občan] vyrůstá a kterou musí také po sobě zanechat jako cennou zástavu.“¹⁶ Práva člověka jsou pod ochranou zákonů vycházejících ze společné vůle, ale zároveň je omezeno užívání libovůle.

Kant nedefinuje ale svobodu jen jako oprávnění činit cokoli, jen když se druhému neděje bezpráví. O svobodě mluví spíše tak, že je možné neposlušat ty zákony, k nimž člověk nedal svůj souhlas. Proto jen takový zákon je spravedlivý, k němuž lid souhlas dal.

Další oporou občanského stavu je rovnost. Rovnost znamená pro Kanta rovnost lidí ve vztahu k právu. Podle Kanta si ale lidé naopak nikdy nebudou rovni v oblasti vlastnictví. Nerovnost navždy zůstane v tělesné i duševní zdatnosti, ale především v bohatství. Jeden je nadřazen druhému jakožto jeho chlebodárci a druhý mu pouze slouží. Oba však zůstávají stále poddanými, což jim zajišťuje stejný přístup k právu. Toto právo pozbývá jen ten, kdo se provinil zločinem. Zároveň přinucovacímu zákonu podléhá každý poddaný a tedy právo na něm může být vynucováno stále.

Jediný, kdo nemůže být přinucován, je hlava státu. „*Neboť kdyby tato osoba mohla být také přinucována, nebyla by již hlavou státu, a řada podřízenosti by postupovala do nekonečna.*“¹⁷ Kant vyjímá vládce z veřejného zákona jako toho, kdo není člen státu, ale kdo jej udržuje a tvoří. Hlava státu přinucuje, ale není přinucována.

Lidé v politickém společenství si jsou rovni v právech, ale musí mít podle Kanta také rovné podmínky pro vstup do života. Kant se staví proti dědičnému

¹⁶ KANT, I. pozn. 1, S. 69.

¹⁷ KANT, I. pozn. 1, S. 70.

právu a upřednostňování jedněch na úkor druhých. Každý má využít svých schopností a dosáhnout takového postavení, jakého je schopen na základě vlastní píle. Privilegovaný stav nesmí jiným bránit v dosažení osobního cíle. Kant hovoří o vrozeném právu, které má být pro každého stejné a rovné, aby nikdo nepřekračoval užití své svobody nad rámec právního stavu. „*Není možná žádná vrozená výsada jednoho člena společenství před jiným, když jsou zároveň spolupoddanými.*“¹⁸ Postavení, které si každý dobyl svou mocí a schopnostmi, se nedědí. Jakýkoli potomek člověka s vysokým postavením může být přeskočen ve společenském žebříčku potomkem člověka s postavením nižším. Jediné, co se může podle Kanta zdědit, je majetek. Byť majetkovým vyrovnáním dědiců vzniká značná nerovnost, přesto si jsou v právním stavu jako poddaní všichni rovni.

Posledním základním principem státnosti je samostatnost, která je svázána pouze s občanstvím. Ve státě si lidé nejsou rovni ve věci zákonodárství. Každý není oprávněn zákony dávat, ale přesto spadá pod ochranu těchto zákonů. Kant o takovém člověku nemluví jako o občanu, ale jako o spoluúčastníku této ochrany. Občan totiž pro Kanta znamená ten, kdo má hlasovací právo jakožto spoluzákonodárce. Zároveň ale má nějaké vlastnictví, z něhož je živ. Občanem státu není člověk, který své síly dává k užití někomu jinému. To jsou například sluhové, nádeníci nebo holiči. Ti své řemeslné vlastnictví nezvnějšňují, neboť nevytváří žádné dílo. Kant je vyjímá z občanského stavu, protože nejsou sami sobě vlastním pánem a nemají tak hlasovací právo.

„*Počet těch, kteří jsou oprávněni hlasovat v legislativním procesu, musí být určován podle množství lidí, kteří jsou vlastníky, a nikoli podle velikosti vlastnictví.*“¹⁹ Kant to vysvětluje tím, že by majitel velkého vlastnictví majetku přehlasovat menšího, což by odporovalo zásadě rovnosti. Proto každý ve své samostatnosti má jeden hlas. Pokud se v hlasovacím procesu nedá čekat

¹⁸ KANT, I. pozn. 1, S. 71.

¹⁹ KANT, I. pozn. 1, S. 74.

souhlas všech hlasujících, rozhoduje prostá většina k hlasování delegovaných zástupců lidu. Tyto zástupce lidu považuje Kant za vyšší zákonodárný princip, který pak bude, místo všech občanů, základem zřízení občanské ústavy.

Svou vůlí se člověk na sobě nemůže dopustit bezpráví, ale na jiném jeho vůle bezpráví činit může. Pro ustavení spravedlivého zákona neplatí pouze jedna individuální vůle, neboť pak se jedná opět o bezpráví. Je třeba jednota všech vůlí. Pro jednotu vůle musí platit samostatnost každého člena společenství. Ze společné vůle lidu vzniká teprve ona původní společenská smlouva.

2.5 Občan ve státě a vnější donucovací moc

Kant hledá prostředky, jak ze špatného, morálně zkaženého člověka udělat dobrého občana. Nástroj spatřuje Kant v dobrém státním zřízení. Národ totiž morálně vychovává dobře ustavený stát. Každý sleduje vlastní prospěch a chce se vymanit z veřejného zákona. „Špatný člověk je ten, kdo sám sobě uděluje výjimku, a ne ten, kdo chce zlo, poněvadž to je podle něho [Kanta] nemožné.“²⁰ Proto je třeba vnějšího donucení, protože lidé nejsou anděly a tíhnou k smyslovosti. Ale donucení má přijít až tehdy, kdy člověk podlehl nemorálním sklonům. Kant totiž vidí člověka jako stále zápasícího se sobectvím. Pakliže svůj boj prohraje, stává se terčem donucovací moci. Kant zakazuje jakékoli preventivní trestání a ctí presumpci neviny.

Kant nechce trestat vnitřní prohru v morální osvětě jedince. To přenechává jeho svědomí a dobré vůli. Trestat se musí pouze narušení morality ve smyslu skutečné újmy druhých lidí. „Donucující moc jedná v takovém případě krajně neosobně, jako automat, odpovídající ranou na jakoukoli ránu, způsobenou jedním jedincem jinému jedinci.“²¹ Vnitřní hnutí člověka náleží jemu samému

²⁰ ARENTOVÁ, H. pozn. 2, S. 31.

²¹ KOL. AUT. pozn. 5, S. 231.

a zakazuje se podle Kanta jakékoli moralizování. Trestat se má pouze vnější akt, kterým se stává někdo jiný poškozeným. Perzekuován je tak samotný čin a nesoudí se mravní charakter viníka. Donucující moc musí odhlížet od toho, co nijak neovlivnilo zločin, a od toho, co se nikdy nestalo. Žádná morální reflexe není pro Kanta přípustná. „*Vše co spadá pod pojem hříchu a neřesti, musí být přenecháno svědomí jedince a jeho osobnímu boji za to, být bohu milý.*“²² Vnitřní zlo spadá do božích záležitostí a očistu duše každý hříšník musí hledat sám, kdežto vnější zlo podléhá donucovací moci. Kant jasně určuje, kam sahají kompetence trestající moci a co je jí dovoleno činit. Kant tak vyznává zásadu, kde není zločin, není soudce.

Trest samotný nemá mít podobu zastrašení, aby si jiní rozmysleli své činy. Kant v tom totiž nachází náznaky prevence, které jsou pro něj nepřijatelné. Nebyl by totiž trestán sám zločinec, ale i nějaký potenciální narušitel zákona. Trest má ale existovat jen ve vztahu pachatele a poškozeného. Čin se musí patřičně vyřešit jen v tomto rámci a nepůsobit trestem na cokoli, co nespadá do tohoto vztahu.

Nejsou-li schopny obě strany rozpor vyřešit, je povinností donucující moci do konfliktu vstoupit. Konflikt nemusí mít charakter násilí, ale třeba se jedná jen o věčný spor mezi aktéry. Pak vystupuje donucující moc s výhradním právem rozhodnout, na čí straně je pravda. Její verdikt je pro obě strany závazný a pokud je třeba, vynutí si dodržení spravedlnosti silou.

Spravedlnost znamená pro donucující moc zásadní kánon její důvěryhodnosti. Taková donucující moc pak užívá před občany vysoké autority. Občané ji poté chovají v úctě a uznání. Pro donucující moc tak musí být spravedlnost nejvyšším myslitelným cílem, jakožto nejpřednější ctnost ze všech. Pouze z hlediska spravedlnosti čerpá trestající moc svou legitimitu a morální kredit. Jiné úkoly donucovací moci než úsilí o spravedlnost jsou

²² KOL. AUT. pozn. 5, S. 233.

podřadné, neboť tento je bezpodmínečně nutný. Kant v této souvislosti hovoří také o trestající spravedlnosti.

2.5.1 Trestní právo

Zákony znamenají pro Kanta ustavenou povinnost a každý akt, který odporuje této povinnosti, nazývá narušením. Za nejzávažnější narušení pokládá Kant narušení úmyslné. Jsou to tak závažná provinění, že kdo se jich dopustí, pozbývá postavení občana státu. Mezi ně řadí Kant loupež, krádež či padělání peněz. Tyto zločiny jsou tím zrudnější, že vrhají stín nejen na pachatele, ale rovnou na blaho celé společnosti. Kant je nazývá „trestním zločinem“.

Kant rozlišuje také soukromé zločiny, do jejichž oblasti spadají присвоjení peněz a zboží nebo podvody. Řešení těchto všemožných zneužití důvěry podléhá dikci občanských soudů. Přestože se podle Kanta jedná o nedůstojné jednání, není toto provinění proti základnímu morálnímu statutu důvodem pro ztrátu občanských práv. Kant je nepokládá za tak těžké újmy, jako jsou trestné zločiny.

Trestně odpovědná je pro Kanta jen osoba příčetná, tedy ta, která užívá svobodnou vůli. O nepřičetnosti ale podle Kanta musí rozhodnout filosofové a nikoli lékaři. Příčetnost totiž spadá pod pojmy rozvažování a usuzování, což jsou zcela psychologické problémy. Jako takové je lékaři nedokáží dostatečně rozklíčovat. Filosofie vidí mnohem hlouběji do lidské duše a umí mnohem lépe vystihnout příčiny nepřirozeného překročení zákonné povinnosti. Kant proto požaduje, aby byli viníci soudem posláni spíše na fakultu filosofickou, než lékařskou. Zároveň také přičítá větší trestní odpovědnost tomu pachateli, který ke svému zločinu musel překonat méně přirozených překážek a více mravních zábran. Při výměře trestu Kant pohlíží i na duševní stav, zda byl čin spáchán v afektivním či klidném stavu.

Trest musí být uskutečněním spravedlnosti sám o sobě a nesmějí se trestem vyhledávat nějaké prospěšné cíle. Člověk je rozumová bytost a trest

s úmyslem prospěchu pouze snižuje člověka na úroveň nemyslicí věci. Trest totiž vychází ze zákona. Jako takový realizuje spravedlnost a musí ctít důstojnost i vrozená práva pachatele jako člověka. Z trestu se podle Kanta nesmí vyvozovat žádný užitek ani pro zločince samotného ani pro spoluobčany.

V návaznosti na toto dává Kant jasné negativní stanovisko v oblasti pokusů na odsouzených. Přestože by mnohdy společnost získala prospěšné poznatky, spravedlnost by přestala být tím, čím by být měla, neboť by se takto v podstatě nechávala prodávat. „*Proto je podle Kanta nepřípustné osvobodovat z jakýchkoli utilitárních důvodů zločince nejen od trestu, který mu patří, ale i od jeho cti.*“²³ To znamená, že nikoho nelze krátit na jeho právech, ale zároveň ho nelze zprostit trestu snad kvůli nějakému soucitu.

Pro Kanta je naprosto zásadní rovnost mezi zločinem a trestem. Musí se každému odplácet, co jeho jest. Není vůbec žádného důvodu na stížnosti ze strany zločince, neboť se mu má trestem způsobit stejné příkoří, jakého se dopustil na jiných. Jiná výměra trestu je pro Kanta nepřijatelná, protože by nemohla být spravedlnost naplněna beze zbytku. Pak i ony pokusy, které by trestanec přežil, neodpovídají mezím spravedlnosti, když tento trest je jiný než zločin. Kantovi je zřejmé, že odplácet stejné stejným je ne vždy zcela možné. Proto Kant požaduje alespoň dorovnání pocitu utrpení mezi trestným činem a trestem.

Ke konkrétním zločinům Kant přiřazuje i konkrétní tresty. Za urážku má dojít ke snížení cti viníka a nikoli peněžitý trest. Movitému člověku pokuta nezpůsobí dostatečnou újmu a může urážet, jak bude chtít. Zároveň ale Kantovi stačí pouhá omluva. Dostatečným trestem je podle Kanta snížení sociálního postavení tím, že viníku bude uložen trest políbit ruku poškozenému. Podobný trest stihne i urozeného pachatele, který ublíží člověku s nižším postavením.

²³ KOL. AUT. pozn. 5, S. 189.

Místo omluvy volí Kant odnětí svobody v samovazbě, kde mimo nepříjemností utrpí i ješitnost zločince.

V oblasti majetkových přečinů požaduje Kant odplatu v podobě zabavení veškerého majetku zloděje a to jak stávajícího, tak budoucího. Proto každý kdo krade, činí majetek ostatních nezabezpečeným, na druhou stranu ale ohrožuje i svůj majetek a vlastně okrádá sám sebe. Aby takový člověk mohl z něčeho žít, musí ho tedy někdo vydržovat. Jediná správná řešení jsou pro Kanta nucené práce. Zločinec je jistým otrokem, který za své vynaložené síly dostává existenční minimum. Zločinec se tímto nechává vydržovat od státu za cenu, že již nikdy nebude svobodným občanem.

Za hrdelní zločin nemá podle Kanta přijít jiný trest, než aby zločinec zaplatil svým životem. „*Nemůže existovat rovnost mezi smrtí a životem, byť i plným strádáním.*“²⁴ Kdyby totiž měl pachatel žít i přesto, že někoho usmrtil, nikdy by spravedlnosti nebylo učiněno zadost. Vrah musí zemřít a to i tehdy, kdy by se všichni občané rozhodli jednohlasně své společenství rozpustit. Dluh musí být vyrovnán popravou posledního vraha ještě před tím, než se národ rozejde. Jinak by podle Kanta byl spoluvíníkem celý tento národ, neboť by odporoval požadavku spravedlnosti.

Trest smrti má stihnout i velezrádce. Zločinné spiknutí se nemůže potrestat jinak, než popravou, která je v souladu s požadavky společenské spravedlnosti. Kant od trestu smrti upouští jen v případě, kdy je počet zrádců tak veliký, že by poprava ohrozila stav poddaných ve státě. Pak by místo soudce mohla nejvyšší moc rozhodnout o zachování života v podobě jiného trestu, třeba vyhnanství.

V sexuálních záležitostech postupuje Kant zcela jasně. Homosexualitu vnímá jako právní delikt a odchylku od jisté normativity. Přesto, že Kant ví, že to příliš nekonvenuje s lidskou důstojností a úctou, trestal by ji kastrací. Stejně

²⁴ KOL. AUT. pozn. 5, S. 193.

tak chce trestat i homosexualitu se zaměřením na malé chlapce. Kastrací by postihl i znásilnění všeho druhu.

Zcela záporně se staví Kant k možnosti jakékoli milosti, protože ta v jádru odporuje principu spravedlivého potrestání. Zmírnění nebo úplné zrušení trestu může potvrzovat svrchovanost nejvyšší moci, ale tuto výsadu chápe Kant jako nejspornější a nejpochybnější suverénovo právo. Považuje to za narušení cesty vedoucí ke spravedlnosti a vůči poškozenému za tu nejhlubší nespravedlnost. Práva milosti, jež třímá v rukou pouze hlava státu, může být užito jen v případě, že se zločinec proviní právě proti panovníkovi. Ten je totiž zároveň poškozeným i oprávněným milost udělit. Pokud je ale pachatel ohrožením nejen pro panovníka, ale i hrozbou bezpečnosti a klidu celého státu, pak jej musí stihnout trest nejvyšší.

Určitým druhem milosti je zbavení trestu smrti za vraždu ve dvou zvláštních případech. Jedním je mateřská vražda nemanželského dítěte. Jde o nelegitimní narození, přičemž hanbu nemůže nic jiného než vražda odstranit. Další vraždou je vražda v souboji, který jediný z gentlemana smyje poskvrněnou čest.

Velikou úlohu v Kantově trestním právu hraje orgán policie. Vykonává dohled nad občany a postihuje politické zločiny. Musí bojovat proti organizacím ohrožujících poklidný chod společnosti a proti narušitelům politického života. Kant tak nepovoluje žádná tajná spolčení. Policejní razie v soukromých bytech akceptuje jen v případech, kdy k nim zvláštním povolením dala souhlas nejvyšší moc.

3 Stát

3.1 Státní zřízení

Kant hledá takové státní zřízení, na němž je možné postavit ideu věčného míru a jež je nejčistším výtvozem práva. Nachází ho v republikánském zřízení.

Jestliže jsme hovořili v předešlé části práce o třech pilířích ideálního státu, pak právě republikánský stát jako nejlepší právní občanské zřízení musí stát na těchto třech základech. „*Republikánská ústava je jako jediná zcela přiměřená právu člověka, ale lze ji také nejobtížněji vytvořit a udržet.*“²⁵

S věčným mírem spojuje Kant republiku ve smyslu společného souhlasu občanů ohledně válečného stavu. Břemeno války totiž nejvíce nese národ sám, na jeho bedrech leží tíha války, svízele a nouze. Proto má podle Kanta národ mít právo se do takové špinavé hry nepouštět a nevydat souhlas k válečnému tažení. Kant bere na vědomí lidská neštěstí, ztráty na majetku a životech občanů. Opět to budou jen občané, kdo bude napravovat napáchané škody a splácet obrovské dluhy. Pro Kanta je zcela přirozené, že lidé povětšinou válku odmítnou.

V těch zřízeních, kde jsou poddaní, kteří nejsou občany státu, tedy tam, kde není republikánské zřízení, vše spočívá na výhradní vůli vládce. Panovník se na správě státu nepodílí, ale vlastní ho. Z bezpečí zámků, honů a dvorních slavností sleduje válečné běsnění a válka se jeho dosavadního způsobu života nijak nedotýká. Válka pro něj může znamenat jen jakousi zábavu, kterou se rozhodne započít i z nepatného důvodu. Aby dostál formálním náležitostem, předá svůj záměr ministrům, kteří jsou přesto stále připraveni mu vyhovět.

Svoboda a zákon jsou základem občanského zákonodárství. Kant sleduje jejich kombinaci a vyvozuje z nich čtyři druhy zřízení. První je anarchie, kde je svoboda bez vymahatelnosti zákona. Naopak zákon s přinucením bez svobody nazývá Kant despotismem. Tam, kde jde o přinucení bez zákona a bez svobody, se lidé nachází v barbarském stavu. Naproti tomu přinucení se zákonem a svobodou je republika.

Forma vlády je vyjádření svrchovanosti moci státu podle zakotvenosti v ústavě. Kant tak rozlišuje dvě formy vlády, republiku a despotskou vládu.

²⁵ CORETH, E. – SCHÖNDORF, H. *Filosofie 17. a 18. století*. Přel. David Mik. 1. vyd. Olomouc: Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-119-5. S. 239

O republice mluví Kant jako o formě vlády, kde se výkonná moc odděluje od moci zákonodárné. Despotická forma vlády je zase takový státní princip, kde stát sám dává zákony a sám je také provádí. Soukromá vůle panovníka může být v tomto případě obecnou vůlí lidu, protože panovat může sám lid.

Ve státě mají nejvyšší moc také rozdílné osoby. Proto Kant rozlišuje tři formy ovládnutí. Buď veškerá moc spočívá na jednom vladaři, pak se jedná o autokracii. Může vládnout i více osob najednou, což Kant nazývá aristokracií. Mohou vládnout i všichni členové občanské společnosti, neboli se jedná o demokracii, či jinak, lidovládu. Právě demokracii Kant pokládá za despotismus, protože ve výkonné moci rozhodují všichni o jednom, který s nimi nemusí souhlasit. „*Rozhodují tedy všichni, a přece ne všichni, což je rozpor obecné vůle s ní samou a se svobodou.*“²⁶ Kant pokračuje v platónské tradici vnímání demokracie, která je živelně jednající masou, kde chce každý vládnout.

Demokracie potlačuje ideu reprezentace a hlavně republikanismu, protože ten, kdo ze své vůle dává zákony, nemůže zároveň svou vůlí vykonávat. V demokracii ale nejen že lid zákony dává, on je také vykonává. Reprezentace je totiž podle Kanta tím nižší, čím více vládců se na vládě podílí. Reprezentaci Kant úzce spojuje s republikanismem. Dost dobře může být despotická vláda v monarchii, ale protože zde je zřejmý nejvyšší reprezentant státu, lze reformou určit nejsnáze, kdo bude zákony dávat a kdo vykonávat. V aristokracii není reprezentace tak velká, ale přesto je republika alespoň trochu možná. V demokracii ale nelze obě moci oddělit a určit, kdo tímto nejvyšším reprezentantem státu je. Z demokratického státu se republika, jako nejlepší právní zřízení, nikdy nemůže stát. Bez oddělení zákonodárné a výkonné moci je vláda v takovém státě plná násilí a despotismu.

²⁶ KANT, I. pozn. 1, S. 18.

3.2 Zamezení války a mezinárodní politika

Kant pohlíží na jednotlivé státy stejně jako na každého jednotlivého člověka, který již samotnou přítomností ohrožuje jiné. Žádný stát si nemůže být jist svým sousedem a právem se podle Kanta cítí v nebezpečí. Co platí v občanské společnosti, platí i na mezinárodní scéně. Každý stát totiž může od souseda vyžadovat vstup do svazku zaručujícího právo. Kant ho nazývá svazem národů.

V žádném případě ale nejde o stát národů. Federace má v sobě spolčit všechny státy, ovšem z ideje svobody a nikoli světové republiky. Federace nemá mít mocichtivé ambice, není nějakou suverénní mocí, ale jen jakýmsi sdružením, kde jeden stát může v případě napadení spojence vojensky pomoci. Zároveň může z tohoto spolku kdykoli jakýkoli stát vystoupit. Federace oplývá jedinou přinucovací mocí, přinucením k zachování míru. Jedná se o jakousi morální povinnost, z níž ale žádný stát neztrácí ani špetku své suverenity. Státy by se měly dobrovolně této moci podřídit, protože skrze federaci bude zajištěna bezpečnost všech účastníků. Strach ze ztráty své svrchované moci je zcela neoprávněný, protože tento mezinárodní orgán má za cíl pouze předcházet válkám. Prostředky k dosažení tohoto cíle se nedotýkají ničící nezávislosti. Federace není státním celkem, ale jistým smluvním partnerstvím.

Státy si ale chtějí neustále podmaňovat sousedy a omezovat jejich samostatnost. Protože je nebezpečí války všudypřítomné, státy zbrojí pro svou ochranu. Z míru se pak stává větší přítěž, než by byla válka. Kant se vůbec staví skepticky k trvalému míru, kterého by se dosáhlo rovnováhou sil evropských mocností. „*Je to výmysl, stejně jako Swiftův dům, který byl jistým stavitelem postaven tak dokonale podle zákonů rovnováhy, že se okamžitě zřítíl,*

sotva si na něj sedl vrabec.“²⁷ Pro Kanta je jediným nástrojem trvání míru právo s mezinárodní působností.

Státy se snaží ale dle Kanta ponechat si svou divošskou svobodu a nepodrobovat se vnějšímu tlaku. Kant apeluje na rozumovou stránku věci. Rozum žádnou válku nechce, volí postup k mírovému stavu, který se stává nutností a povinností. Tohoto stavu se dosáhne zvláštní smlouvou v mírovém svazku mezi státy. Smlouva tak pro Kanta nutně vychází z rozumu.

Mírovému svazku přikládá Kant větší váhu než mírovým smlouvám, protože ty ukončují vždy jen jednu válku, kdežto federativní svazek všechny války probíhající i budoucí. *„Místo toho však každý stát zakládá spíše svůj majestát právě na tom, že není podroben vůbec žádné vnější zákonné nutnosti.*“²⁸ Civilizované národy podle Kanta příliš nespěchají z divošského stavu. Evropané sice své nepřátele nepojídají jako ti američtí, ale z podrobených nepřátel činí poddané, které využívají k ještě větším válkám.

Pakliže ale bude nějaký stát dostatečně rozumově založený a ustaví se podle již zmíněných zásad v republiku, stane se jakýmsi jádrem federace. Může vyzývat ostatní státy, aby se k němu přidaly. Mezinárodní právo se tak bude stále rozšiřovat, než obejmeme všechny národy světa. Je to pro Kanta jediný způsob, jak z bezzákonného stavu plného válek učinit stav naplněný jistotou a bezpečím.

Kant jasně odmítá, že by mezinárodní právo bylo určováno válečným právem, jak to činili jiní teoretici mezinárodního práva. *„Takové určení mezinárodního práva vede k tomu, že lidé nacházejí věčný mír v hluboké mohyle, která skrývá všechny hrůzy a násilí spolu s jejich strůjci.*“²⁹ Mezinárodní politika musí vést k věčnému míru. Pokud je tento pouhým nedosažitelným ideálem, je třeba se alespoň snažit o přiblížení se k němu.

²⁷ KANT, I. pozn. 1, S. 89.

²⁸ KANT, I. pozn. 1, S. 20.

²⁹ KOL. AUT. pozn. 5, S. 281.

3.2.1 Válka

Mezinárodní politika funguje v mnohem širším kontextu, než je právo na válku. Zároveň ale Kant chápe toto právo jako dovolený způsob domáhání se svých práv, pakliže byl stát napaden jiným státem. Tento spor totiž nemůže žádný soudní dvůr vyrovnat. Kant v žádném případě válku neospravedlňuje, ale je ochoten uznat spravedlivou válku. Ta je oprávněná buď jako sebeobrana, nebo pokud se vede se záměrem založit národní stát. Na hrůzách války může být i něco vznešeného. To je podle Kanta válčení v mezích občanských práv a s patřičnou úctou. Zároveň ale Kant nezapomíná na starou pravdu: „*Válka je zlá v tom, že víc zlých lidí vytvoří, než odnese.*“³⁰

Spravedlivé války jasně určuje ono právo na vedení války, čímž si konflikty ponechávají určitou míru zákonnosti. Válek se lidstvo zatím nezbavilo. Ani sjednocení států v mírovém spolku neřeší samotné rozpory společnosti. Válka stále určuje mezinárodní vztahy. Kant to dobře věděl, proto nespojoval tyto vztahy pouze s morálkou. Jak filosofický, tak teologický chiliasmus jsou neustále vystaveny posměchu. Jeden totiž očekává věčný mír ve svazku národů, druhý úplnou morální nápravu lidstva. I přesto že jsou tyto cíle ještě velmi daleko, nerezignuje Kant na jejich hledání. To samé chce od všech lidí, totiž aby nepropadali lhostejnosti.

3.3 Vztahy mezi státy a jejich sblížení

Kant vytyčuje dvě jakési fundamentální skupiny zákonů, které nejlépe povedou ke sblížení mezi státy. První skupinou jsou zákony se striktní platností, při kterých se nebere ohled na okolnosti a v platnost musí vstoupit ihned. Pro všechny státy musí platit zásada, že je nemožné intervenovat

³⁰ KANT, I. pozn. 1, S. 31.

ve vnitřních záležitostech vlády jiného státu. Nikdo není oprávněn k takovému kroku, a i kdyby jeho záměry byly dobré, šlo by podle Kanta o velké zlo. Suverénní postavení každého státu musí být zachováno za všech případů a neodkladně. Rozštěpenost státu na dvě samosprávné části vede k tomu, že vznikají dva samostatné oddělené státy. Pak se otevírá možnost pro jiné státy některé z těchto částí v jejím boji vypomoci. Za takových podmínek podle Kanta o neoprávněné vměšování nejde a nelze hovořit o narušení suverenity. V případě, že jde ale pouze o rozepři uvnitř jednoho státu, pak by intervence nutně vedla k pošlapání práv nezávislého lidu. *„Bylo by to tedy vměšování samo, jež by vyvolávalo pohoršení a činilo nejistou autonomii všech států.“*³¹

Dalším zákonem a tudíž závazkem ve prospěch dobrých vztahů je upuštění od brutálních aktů nepřátelství. Dosud válčící státy proti sobě používají hrubou sílu. Ta by podle Kanta měla zůstat v mezích pouhých bojů a netransformovat se v jinou nekalou činnost. Musí být zachována alespoň elementární důvěra mezi znesvářenými stranami, protože bez důvěry není možné budoucí uzavření míru. Úkladné vraždy, otravy, porušení kapitulace, podněcování ke zradě, jakékoli takové špinavé praktiky mír znemožňují a naopak vztahy mezi oběma stranami výrazně zhoršují. Válka by se pak po velkých bojích přeměnila ve válku vyhlazovací právě díky oněm hanebným řáděním, přičemž mír by zůstal v nedohlednu. *„Z toho vyplývá, že vyhlazovací válka, ve které může dojít k záhubě obou stran zároveň, a tím také zániku veškerého práva, by dokázala přivodit věčný mír jen na velikém hřbitově lidstva.“*³² Prostředky, vedoucí k tomuto nejhoršímu druhu války, jsou pro Kanta absolutně nepřijatelné, protože jakmile se jednou použijí, samotné válčení jde rychle stranou. Přecházejí i do mírové smlouvy a maří tím její výkon. To ovšem jen v případě, že vůbec na nějaký mír dojde po tak silném

³¹ KANT, I. pozn. 1, S. 12.

³² KANT, I. pozn. 1, S. 13.

otřesu důvěry a špatných vztazích. Kant o nějakém míru a sbližování kvůli těmto pekelným činům výrazně pochybuje.

Pakliže je mír skutečně uzavřen, nesmí být omezen nějakou podmínkou o budoucí válce, což je poslední zákon ze skupiny se striktní platností. Válka by tím byla pouze pozastavena, nikoli však ukončena. Příměří nemá zdaleka takovou váhu jako mír samotný. Příměří reaguje jen na právě probíhající boje, kdežto mír na celý válečný podnik. Kant požaduje, aby mírová smlouva s touto výhradou byla pokládána za neplatnou, protože se uzavírá se zlou vůlí. Pod zárukou míru by se totiž čekalo jen na znovunačerpání sil a pak pokračovalo ve válčení. Kant to pokládá za nedůstojné jednání vůči druhé straně i za znevážení tak důležitého dokumentu, jako je mírová smlouva. V neposlední řadě utrpí i váha slov podlého státu, s nímž jiné státy nebudou chtít mít blízké styky.

Druhá skupina zákonů je aplikovatelná vzhledem k okolnostem a jejich výkon může mít odkladného účinku. Odklad připouští Kant z důvodu příliš unáhleného postupu, který by zhatil záměr těchto zákonů. Zároveň se ale nemůže odkládat do nekonečna, aby nebyl nějaký stát krácen na svých právech. Podle Kanta přijde třeba o svobodu ten stát, který bude získán dědictvím, darem nebo koupí. Samostatný stát nemá statut majetku a uspořádává se a poroučí jen sám sobě, či jinak, občanům v něm žijícím. „*Naroubovat nějaký stát, který jako kmen má vlastní kořeny, do jiného státu znamená zrušit jeho existenci jakožto morální osoby a učinit z této osoby věc, což odporuje myšlence původní smlouvy, bez níž není žádné právo nad lidem myslitelné.*“³³ V této souvislosti hovoří Kant o zákonu navracejícím svobodu státu.

Kant uznává dědické právo, ale pouze ve vztahu k trůnu, kdy fyzická osoba získává právo vládnout. Dědictvím se může získat vladařské žezlo, nikoli však stát. Kant se jasně staví proti jakémusi manželskému svazku mezi

³³ KANT, I. pozn. 1, S. 10.

státy, neboť stát nemůže být zděděn jiným státem. Podle Kanta se vladař jednoho státu může stát vladařem i druhého státu, pak ale bude vládnout oběma a nelze je sloučit v jediný. Pokud by se tak stalo, šlo by dle Kanta o pouhou vychytralost, jak nenásilnou cestou rodinných svazků rozšiřovat moc i vlastnictví. V takovém případě se dědí i vztahy mezi státy a z nepřítele jednoho státu se stává nepřítel obou. Vznikají tím obrovské mobilizační síly, které poddané zděděného státu spotřebovávají jako věci a libovolně s nimi nakládají.

Druhým zákonem je zákon o stálých armádách, které mají časem zaniknout. Stálé armády nepřetržitě ohrožují jiné státy a drží je v bdělém stavu. Proto se podle Kanta státy předhánějí v bezmezném zbrojení a po lidech chtějí pouze to, aby zabíjeli. Pasivní role, kterou je člověk nucen hrát, se podle Kanta neslučuje s lidskými právy, protože je z něj pouhý nástroj pro potřeby státu. Náklady na armádu jsou v době míru velice tíživé. Pak zbývá jediné, buď výdajům ulehčit válečným stavem nebo náklady vymazat úplně a to, rozpuštěním celé stálé armády. Válečnou pohotovost lze podle Kanta udržovat bez stálé armády v podobě výcviku občanů ve zbraních, kteří nestojí skoro nic. Stálé armády stejně časem zaniknou a výcvik občanů Kant pokládá za nejlepší cestu v obraně. Okolní státy se tak necítí tolik ohroženy a otevírá se větší prostor k jejich sblížení.

Konečně posledním zákonem s odkladnou účinností je pro Kanta zákon o státních dluhách, které by v žádném případě neměly vznikat. Finanční záležitosti jsou důležitým faktorem ve vztazích mezi státy. Úvěrový systém, který v Kantově době doznal značného rozmachu, se stal ve vztazích mezi státy velmi nebezpečným. Dluhový mechanismus vytváří pohledávky, které převyšují veškerou státní hotovost a umožňuje snadnější hledání příčin vedení války. Z peněžní moci se stává moc dluhová, jež v konečném důsledku nevyhnutelně vede k bankrotu zadluženého státu. Do potíží se tím dostanou i jiné státy a utrpí tak značnou újmu. V důsledku možného bankrotu by se měly státy dostatečně sblížit a spojit se proti takovému nezodpovědnému státu. Proto

podle Kanta k dobrým vztahům mezi státy patří zákon, že nemají vznikat žádné státní dluhy.

3.4 Neshoda politiky a morálky

Podle Kanta v podstatě skutečný spor mezi politikou a morálkou neexistuje. Sám rozum ukazuje cestu, jak vytrvat u morálky, jež je povinností. Morálka je pro Kanta nepodmíněný příkazující zákon, přičemž rozum jí přiznává nejvyšší autoritu. S rostoucí kulturou díky rozumu a neutuchajícímu morálnímu principu v člověku se politika a morálka mohou postupně ztotožnit. „*Skutečná politika tedy nemůže podle Kantova mínění učinit ani krok, aniž dala morálce, co jí patří.*“³⁴ Morálka omezuje politiku v jejím jednání, ale nejsou si nijak protikladné. Morálka skrze rozum projasňuje naše kroky a člověk je schopen dohlédnout výsledek svého jednání.

Spor vzniká jen porušeností rozumu nebo práva, tedy tam, kde se morálkou rozumí jakási „nauka o chytrosti“. Chytrost totiž volí nejvýhodnější nástroje k uskutečnění pouze vlastního prospěchu. Opravdová morálka potom vlastně vůbec neexistuje. Politika si jde svou vlastní cestou a tam, kde nestojí politika a morálka v jednom příkazu, jsou politika a morálka vážně protikladné. Spor tedy podle Kanta pramení jen z nedostatečného užití rozumu i sobeckých protiprávních pohnutek. Neshoda se tak projevuje hned v několika aspektech.

3.4.1 Neshoda mezi politickým moralistou a morálním politikem

Kant hledá odpovědi, jak v prakticky jednajícím politickém životě sjednotit politiku a morálku, aby se došlo k věčnému míru. Řešení tohoto úkolu nachází Kant ve dvou rovinách. Buď v materiálním principu, který vychází

³⁴ KOL. AUT. pozn. 5, S. 285.

z účelu, jehož základem je libovůle, nebo ve formálním principu, který vychází z ze svobody a přikazuje nám: „*Jednej tak, abys mohl chtít, aby se tvá maxima stala všeobecným zákonem.*“³⁵

Za správný počátek onoho sjednocení považuje Kant jednoznačně formální princip, protože je nepodmíněně nutný a vycházející z rozumu. Zároveň v obou případech k danému problému sjednocení a míru spatřuje Kant dva druhy státníků. Jedním je „politický moralista“ a druhým „morální politik“. I když budou oba směřovat k účelu, totiž věčnému míru, budou se zcela lišit v tom, jak a zda vůbec k němu dojdou.

Politický moralista ho bude pokládat za pouhý úkol dovednosti a učiní ho jen předmětem své vlastní vůle. K problému přistoupí pomocí státnické chytrosti, která se hadími vytáčkami klamných důkazů snaží přivodit věčný mír podle vlastního prospěchu. Politický moralista vyzdvihuje protiprávní jednání se záminkou, že lidská přirozenost sama o sobě nemůže dobře dosáhnout z pouhého rozumu. Tváří se, jakoby rozuměl člověku, a zároveň tvrdí, že míru se dosáhne jeho vlastní cestou, která je jediná správná. Podle Kanta tyto prolhaní státníci vlastně jen opěvují vládnoucí moc, aby nepřišli o užitek, a pranic jim nezáleží na opravdovém míru. Mír podřizují své libovůli a jakékoli státní zřízení je jimi podporováno do té míry, do jaké z něj mohou čerpat dobro pro sebe.

Kant vidí jakési tři maximy, kterých politický moralista užívá pro šikanózní praktiky v duchu vlastního zisku. Tyto sprosté techniky jsou podle Kanta již všeobecně známy, ale přesto se za ně politický moralista vlastně vůbec nestydí, i kdyby nespravedlnost přímo bila do očí. Stydí se jen za jejich neúspěch, a nikoli za to, že vyšly najevo.

Prvním sofismatem je vyčkání na dobrou příležitost přivlastnění vlastního lidu nebo sousedního státu. Čin je lépe obhajovat až po jeho vykonání, neboť se tím elegantně vyhne argumentům, proč tak nečinit, a nebude třeba nikoho

³⁵ KANT, I. pozn. 1, S. 42.

přesvědčovat. Možný příznivý výsledek navíc dá činu dostatečné ospravedlnění a legitimitu. Nejdříve tedy má přijít samotné jednání a až poté omluva. Další moralistovo zastírání skutečnosti je popření spáchaného činu a vzdání se viny. Naopak lze vinu za zoufalství svého lidu přenést na zpupné poddané. Může se tak odvolat na přírodní mechanismus, kde pakliže se nepředstihne druhý národ, sami budeme předstiženi a ovládáni. Poslední nečistý kánon politického moralisty vidí Kant v panování nejednotné společnosti. Nejprve snést mezi privilegované osobnosti svár a oddělit je od lidu. Lidu samotnému pak předstírat větší svobodu a pomoc a vše se nakonec nevědomky podřídí státníkově vůli. To samé se dá uplatnit i mezi státy. Podnítit mezi státy rozepří se jeví jako nejspolehlivější nástroj ovládání. Zažehnout oheň a poté přispěchat s pomocí slabšímu. Následně se dá snadno podříditi si jeden stát po druhém. „*Aby se skoncovalo s touto sofistikou a aby falešní zástupci mocných na zemi byli pohnuti k přiznání, že nemluví ve prospěch práva, ale ve prospěch násilí, od kterého přijímají také svůj jazyk, a chovají se, jako by sami ještě směli rozkazovat, bude dobré odhalit tento klam, kterým podvádějí sebe i ostatní.*“³⁶ Nejvyšší morální princip a z něj vycházející věčný mír nalezne morální politik, který sjednocení a věčný mír opravdu hledá.

Morálnímu politiku je řešení problému sjednocení politiky a morálky morálním úkolem. Nechce věčný mír jako fyzické dobro, ale pokládá jej za stav, který pramení z povinnosti samé. Povinnost vychází podle Kanta z rozumu. Je nám a priori dána a nepodléhá tak nějaké vyumělkované manipulaci. Namísto státnické chytrosti přichází státnická moudrost, která povede přímou a upřímnou pozvolnou nenásilnou cestou k účelu, ke skutečnému věčnému míru. Morální politik zná objektivitu práva díky správnému užívání rozumu a právo může každý, kdo nehledá jen politickou maximu osobního štěstí a blahobytu, najít taktéž.

³⁶ KANT, I. pozn. 1, S. 42.

Morální politik se neomezuje jen na vlastní účel, na vlastní užitek. Skrze čistý rozum dokáže dohlédnout až k povinnosti a podle ní také politicky jednat. Dokáže jednat i tehdy, kdyby ho to mělo stát sebevětší obětí, ať jsou následky jakékoli. Jedná pro dobro všech, primárně se snaží o proveditelnost čistého práva oproštěného od sobeckosti. Všechny křivolaké cestičky lsti a násilí přeznačuje skutečnou morálkou. Při sledování účelu používá praktik čistých právních principů a nikoli zamlžujících sofismat.

Ve své sobecké zaslepenosti nevidí politický moralista, že zlo, které předpovídá, vlastně sám způsobuje. Z člověka dělá jen živý stroj, kterému podsouvá jeho nesvobodu a činí z něj nejubožejší bytost na světě. Politický moralista ve skutečnosti žádné sjednocení práva a morálky nechce. Jestliže se k věčnému míru jeho politika dobere, pak jen jako vedlejšímu produktu. Morální politik za věčným mírem a sjednocením politiky s morálkou směřuje zcela cíleně. Využívá každé příležitosti se přiblížit přímo k tomuto účelu. Kdekoli se ve vnitrostátních či mezistátních vztazích objeví trhliny, vždy se je snaží napravit ve shodě s právem dle rozumu, nehledě na újmu své sebelásky.

Politický moralista se nikdy proto nemůže shodnout s morálním politikem v druhu účelu a způsobu směřování k němu. Kde totiž morální politik končí, tam politický moralista teprve začíná. Politický moralista si totiž sestavuje svou vlastní morálku, jak to odpovídá jeho morální flexibilitě a zisku. Morální politik ovšem má za morálku cosi neměnného a snaží se naplnit nikoli účel vlastní, ale všeobecně prospěšný věčný mír. Morální politik vytrvale hájí práva člověka, morálkou neustále omezuje vládnoucí moc a obě se snaží ujednotit. Politika politického moralisty ale stále kráčí bez morálky, neboť má za to, že ta ho brzdí v jeho libovolném rozletu.

Má-li se ale pravá politika hnout vpřed, musí čerpat z pevné morálky, protože politika samotná nedokáže rozvázat uzel, jenž morálka rozplétá vždy. Za bezpodmínečného sklonění politiky před morálkou může politika doufat ve vyšší stupně, na nichž bude trvale zářit. I přesto, že by se politika morálce nepodřídila, došlo by podle Kanta v konečné fázi také k morálnímu dobru

a následnému věčnému míru, ale jen velmi pomalými krůčky. Kant totiž ví, že morální zlo hubí samo sebe a maří tím své záměry. K věčnému míru se proto lze dostat i jednáním politického moralisty, ale jen velkou oklikou a navíc ne úmyslně.

3.4.2 Neshoda v pojmu veřejného práva

Neshodu mezi politikou a morálkou nachází Kant i ve veřejném právu, kde se neshodnou v oblasti zveřejnění záměru politického jednání. Podle Kanta nemá právní nárok nic, co neobsahuje formu publicity. Spravedlnost se týká jen toho, co je veřejně známé. Právo pro Kanta znamená zveřejnění svých záměrů, neboť poté mohou být posuzovány rozumem. „*Veškerá jednání, jež se dotýkají práva jiných lidí a jejichž maxima se neslučuje se zveřejněním, jsou bezprávním.*“³⁷ Špatně vedená politika se provinuje svými sobeckými záměry proti právu a tím i rozumu. Takováto nemorální politika přináší výhradně nespravedlnost. Státnická chytrost zatajuje skutečné cíle, které nemůže veřejně přiznat, mají-li se zdařit. Morálka jasně velí všechny zamýšlené politické činy zveřejnit, kdežto politika, která morálce nechce naslouchat, se pokouší vše skrýt. „*Trvat na soukromé povaze své maximy znamená být zlý.*“³⁸ Politika a morálka nestojí nutně proti sobě, ale jakmile se politiky zmocní státnická chytrost, mlčením znemožňuje právo a vzniká tak mezi nimi spor.

Kant sleduje jejich neshodu ve dvou rovinách veřejného práva. Ve státním právu se zabývá otázkou, zda je vzpoura lidu proti vládnoucí moci v souladu s právem. Vládnoucí moc, která na lidech páchá zlo, si podle Kanta nemůže stěžovat na své svržení. Zároveň ale tento politický akt lidu je nejvyšším bezprávním. Kdyby totiž lid veřejně oznámil záměr vzbouřit se, dopředu by si zmařil všechny naděje. Lid, který by chtěl postupovat podle práva a před

³⁷ KANT, I. pozn. 1, S. 46.

³⁸ ARENTOVÁ, H. pozn. 2, S. 77.

ustavením státu si v ústavě prosadit nároky na svržení, se tím vlastně staví nad vší moc, což je v rozporu s nejvyšší mocí. Ta potom není nejvyšší, protože nad ní stojí moc jiná, popřípadě si jsou rovny obě a znemožňují tím zřízení státu vůbec. Takové politické jednání musí tak být, pokud se má podařit, nutně tajné. Jinými slovy, tato politika odporuje morálce, je bezprávím i nespravedlností, a to i tehdy, kdy je lid poškozen.

V mezinárodní oblasti se kritérium zveřejnitelnosti objevuje pouze ve smlouvách zachovávajících mír. Vše ostatní patří do okultních technik státnické chytrosti, kde politika stojí proti morálce. Jestliže totiž nějaký stát chce něco jiného než mír, pak záměr podnikat výboje musí utajit, aby mu v tom žádný stát nemohl předem zabránit.

Kde se politika neslučuje s morálkou, se ukazuje ve slibu států. Když jeden slíbí druhému pomoc nebo podstoupení území, může to ohrozit existenci pomáhajícího či darujícího. Je tu ale velké riziko jisté schizofrenní role státu. Ten totiž může vystupovat z pozice suveréna, jenž se nikomu nezodpovídá, ale i z pozice nejvyššího státního úředníka, který se naopak zodpovídá státu. V pozici úředníka má možnost se zbavit závazku, k němuž dal souhlas jako suverén. V případě, že stát hodlá hrát dvojí roli, musí tento záměr zatajit, jinak by se k němu každý stát otočil zády.

Stejně tak nemůže zveřejnit svůj záměr stát, který se cítí ohrožen hroživou vojenskou silou svého souseda. Nic ho neopravňuje bez předešlé sousedovy provokace na něj zaútočit. Jestliže se ale přesto rozhodne, je třeba veřejná prohlášení eliminovat, nechce-li s válečným tažením skončit dřív, než vůbec začne. Zamlčování svých záměrů podle Kanta patří i k velkým státům. Kdyby si totiž nějaký velký stát chtěl podmanit stát menší, jeho zveřejněná maxima by se minula účinkem. Buď by se malý stát stal náhle terčem i jiného velkého státu, nebo by se malý stát spojil s dalšími malými státy a záměr velkého společně zmařily.

Úkol politiky je podle Kanta jasný. Nemá se opírat o chytrost, ale o moudrost, která rozumem nahlíží morální principy a z nich ustavuje právo.

Politika se tak musí snažit o soulad s morálkou, chce-li být spravedlivá a dodržovat právo. Jestliže „být podle práva“ znamená „být zveřejněn“, pak politika musí publikovat své záměry. Dokud se ale politika bude řídit nemoudrým chytračením, nikdy se ve veřejném právu s morálkou neshodne. „*Morálnost znamená být způsobilý k tomu, abych byl viděn, a to nejen lidmi, ale vposledku i Bohem, vševědoucím znalcem srdce.*“³⁹

Ke zrušení tajných politických skutků může podle Kanta přispět filosofie. Politika, která chce vstoupit na půdu práva, má možnost hledat morální poučení u filosofů. Nemusí je nutně ve všem poslouchat, není totiž nikomu podřízena, ale má jim dát alespoň prostor pro svobodu projevu. K přirozenosti filosofů patří, že pokud se jim to nezakáže, budou sami od sebe hovořit o morálních zásadách.

Státní moc je zastupována právníky, kteří k váze práva užívají i meč spravedlnosti, kterým však spíše dosahují svého, než že by onu spravedlnost zastávali. Právnické není filosofem, protože pouze aplikuje zákony a nezkoumá možnost zlepšení. Filosofové tak mají nižší postavení než právníci, kteří mají větší moc. Toto nižší postavení filosofie platí dle Kanta stejně jako s teologií, jejíž je služkou. „*Není však zřetelné, zda nosí před svou milostivou paní pochodeň, či za ní vlečku.*“⁴⁰

Kant nečeká, že se z králů stanou filosofové nebo z filosofů králové. Čeká jen, že filosofové se nenechají vymizet nebo umlčet. Filosofové nezakládají žádné politické kluby, nýbrž odrazují politiku od protiprávních sklonů. Když se umožní filosofům veřejně mluvit, ti osvětlí nejen zásady morální politiky, ale zlegitimizují tím i vládu, která je promlouvat nechala.

³⁹ ARENTOVÁ, H. pozn. 2, S. 77.

⁴⁰ KANT, I. pozn. 1, S. 35.

3.5 Odpor proti nejvyšší zákonodárné moci

Kant zastává názor, že proti moci, odporující právním zásadám, může člověk odmítnout se občansky ctnostně chovat. Občané nevypovídají občanskou poslušnost, ale vnitřním neúčastenstvím moc dostávají do izolace. Občané sice plní zákony, naslouchají nařízením i ustanovením, ale nemají vědomí povinnosti vůči této moci. Kant to pokládá za legální způsob jednání, jak nejvyšší moci dát najevo její protiprávní chování.

Kant odmítá násilné projevy odporu proti nejvyšší zákonodárné moci. Veřejné pobuřování, vzpouru a odboj považuje za největší zločin v politickém společenství, protože útočí na samou podstatu společného soužití. Trestal by je proto nejvyššími možnými tresty. I v případě porušení všech dostupných práv poddaných nedovoluje Kant žádný odpor proti vládnoucí moci. Tyranská despotická moc se násilným chováním sice zbavuje práva být zákonodárcem, i tak ale nejsou podle Kanta přípustné násilné projevy proti ní. Odůvodňuje to zřejmou antinomií v pojmu „nejvyšší moc“. Kdyby totiž lid měl právo určovat, jak má vypadat výkon moci, oproti úsudku hlavy státu jako nejvyšší zákonodárné moci, pak nevíme, čím tato hlava státu ve skutečnosti je a na čí straně je právo. Musela by tu být ještě další hlava státu, která by rozhodovala, což je zjevný spor s oním pojmem. Stejně jako panovník může ospravedlnit svůj hrubý postup proti poddaným jejich vzpurností, mohou i poddaní omlouvat své činy nezaslouženým příkořím. Jediný, kdo je oprávněn v této věci soudit je podle Kanta pouze panovník.

Lid se sice tímto jednáním snaží domoci svého práva, ale dopouští se největší nespravedlnosti, neboť celé právní zřízení činí nejistým. Společenství zbavuje zákonů a právo se stává neúčinným. Lidé se často bouří proto, že se jim nedostává dostatečně blaženého stavu. Dochází podle Kanta k záměně principu práva za princip blaženosti, což poté způsobuje zlo revolučních otřesů.

Má se hledět na to, zda je veřejná ústava postavena na právním podkladě, a nikoli na to, zda zajišťuje blaženost.

Kant schvaluje neposlušnost, která se nemění ve vzpouru, nevyzývá k nepokojům, ani nemá v úmyslu veřejně pomlouvat vládnoucí moc. „*Tato neposlušnost je ryzí forma boje za právo, na rozdíl od revolučního jednání, které je svým základním obsahem bojem o moc*“⁴¹ Morální izolace despotické moci způsobená neiniciativností lidu nutí nejvyšší moc přehodnocovat a přezkoumávat základy svých kroků. Tento nenásilný odpor má podle Kanta popohánět autoritativní moc k reformám a právní korekci. Kant tak staví reformy do protikladu revolučních bouří.

Kant člověku uznává jeho nepopíratelná práva vůči panovníku, kterými ho však nemůže k ničemu donutit. Za protiprávním jednáním nejvyšší moci vidí Kant spíše její nevědomost a omyl, než cílenou agresi vládce. Každý občan by toto měl mít na mysli a spíše než násilím se raději veřejně vyslovit k protiprávnosti vládních opatření. „*Předpokládat, že by se vládce vůbec nemohl mýlit či neznat jistou věc, by znamenalo přiznávat mu božské vnuknutí a vynášet jej kamsi nad lidstvo.*“⁴² Jediným způsobem, jak lid může hájit svá nepopíratelná práva a kde veřejně vystupovat, je podle Kanta „svoboda pera“. Zbavení lidu této svobody je pro Kanta dvousečná zbraň. Občané přijdou nejen o jakýkoli nárok, který vůči panovníku mají, ale zároveň vládce přijde o jedinou možnost, jak demaskovat omyly svého vládnutí a jak je napravit. Toto právo ale lid musí uplatňovat jen v duchu veškeré vážnosti a lásky k ústavě a nevzbuzovat vládcovy obavy z případného neklidu ve státě.

Všelidovému odporu proti nejvyšší zákonodárné moci se předejde zákoným vynucováním poslušnosti a zároveň dostatečnou mírou svobody. Budou-li poddaní přinucováni k poslušnosti bez svobody, zavdává nejvyšší moc záminku ke vzniku nejrůznějších tajných společností. K přirozeným tendencím člověka

⁴¹ KOL. AUT. pozn. 5, S. 244.

⁴² KANT, I. pozn. 1, S. 81.

totiž patří se vzájemně informovat. „*A jak jinak by mohla vláda získat svoje znalosti, které prospívají jejímu vlastnímu bytostnému záměru, než že by dala slovo duchu svobody, tak účtyhodnému ve svém původu a účincích?*“⁴³

Závěr

V této bakalářské práci jsem se snažil vyložit společensko-politickou a státoprávní koncepci v podání jednoho z největších filosofů novověku, Immanuela Kanta. Kantovo politické myšlení bylo ovlivněno Francouzskou revolucí, válečnými nepokoji v celé Evropě a revolucí na americkém kontinentě. Proto se upírá na ideu věčného míru, která ho po zbytek jeho života tolik zaměstnávala. Snaží se jít k samotným kořenům politického života člověka. Příroda nad vším stojí jako velká umělkyně, která poskytuje záruku věčného míru. Člověka se snaží dotlačit k jednání, které by bylo ve shodě s jejím nejvyšším záměrem, věčným mírem. Lidi svým působením mezi sebou odpuzuje a zase přitahuje, podniká kroky, aby se lidé mezi sebou spojili a ustavili právo. Kant se proto zabývá problematikou společenství, co mu předchází, jak a na čem by se mělo společenství založit a jaké jsou důsledky. Zorganizování národa tak, aby vytvořil stát, pojímá Kant zkoumáním od samého počátku zrodu lidské svobody přes rozvinutí vloh člověka a dostává se až k právním otázkám a otázkám státnosti.

Lidské dějiny ukazuje ve své celkovosti na základě dění v přírodě, kde se člověk odděluje od nerozumových částí světa a kráčí vlastní cestou. Příroda mu mnohdy zasahuje do jeho jednání, ale spíše jej opravuje, než že by mu nedala žádnou volnost. Lidské dějiny od svého zrodu v probuzeném rozumu předznamenávají uspořádání státu a společnosti. Stát a společnost jsou odvislé od průběhu lidských dějin, neboť tyto dějiny utvářejí následnou podobu politického uspořádání.

⁴³ KANT, I. pozn. 1, S. 82.

Kant nehovoří o nějakém ideálním stavu, který tu kdysi byl, naopak ideální stav má teprve nastat. Lidské dějiny nejdou od dokonalosti k záhubě, nýbrž od takřka zániku celého světa k ideálnímu konci. V Kantově politické filosofii je patrný vývoj směrem vpřed. Z nerozumových dětských let přes postupné přivýkání sociálním dovednostem jako prvním politickým krůčků až k ustavení vlády práva a zákonů ve státě. Proto tato práce sleduje prolínání činnosti přírody a činnosti člověka a ukazuje Kantovu filosofii společnosti a z ní vycházející teorii státu jako důsledek pohybu v této společnosti. Dosáhli jsme tímto cílů vytyčených v této práci ohledně Kantovy politické teorie. Ale Kantův cíl uskutečnění věčného míru nadále zůstává v mezích této teorie a v očekávání budoucího.

Seznam použité literatury

ARENDTOVÁ, H. *Přednášky o Kantově politické filosofii*. Přel. Vít Pokorný a Martin Ritter. 1. vyd. Praha: Oikymenh, 2002. 202 s. ISBN 80-7298-058-0

CORETH, E. – SCHÖNDORF, H. *Filosofie 17. a 18. století*. Přel. David Mik. 1. vyd. Olomouc: Olomouc, 2002. 310 s. ISBN 80-7182-119-5

KANT, I. *K věčnému míru*. Přel. Teodor Münz. 2. přepr. vyd. Bratislava: Archa, 1996. 90 s. ISBN 80-7115-129-7

KANT, I. *K věčnému míru: filosofický projekt; O obecném rčení: Je-li něco správné v teorii, nemusí se to ještě hodit pro praxi*. Přel. Karel Novotný a Petra Stehlíková. 1. vyd. Praha: Oikymenh, 1999. 101 s. ISBN 80-86005-55-2

KOL. AUT. *Kantova filozofie a současnost*. Přel. Jiří Pešek a Jaroslava Pešková. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1981. 501 s.

THOMSON, G. *Kant*. Přel. Ľubica Hábová. 1. vyd. Bratislava: Albert Marenčin – Vydavateľstvo PT, 2004. 108 s. ISBN 80-88912-57-1

UMLAUF, V. *Synopse dějinnosti a koncept historie: hermeneutické eseje o filosofii dějin*. 1. vyd. Brno: CDK, 2010. 527 s. ISBN 978-80-7325-235-9

Seznam příloh

CD- elektronická práce ve formátu PDF